

5. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т. 5: Право власності та інші речові права / За ред. проф. І. В. Спасиво-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2011. – 624 с.
6. Забаштанський Д. Живий «контрабас» / Д. Забаштанський // Вісник міністерства доходів і зборів України. – 2014. – № 7 (769). – С. 68–71.
7. Про захист суспільної моралі: Закон України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 52. – Том 1. – Ст. 2736.
8. Метельова Т. Громадянське суспільство в умовах трансформації системи цінностей: між демократизацією та дегуманізацією (на прикладі зоозахисних реалій України та Євросоюзу / Т. Метельова // Віче. – 2012. – № 2. – С. 26–29.
9. Про мисливське господарство та полювання: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 18. – Ст. 132.
10. Про охоронну діяльність: Закон України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 30. – Ст. 1099.
11. Про Національну поліцію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.
12. Цивільне право: підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х.: Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
13. Про забезпечення санітарного і епідеміологічного благополуччя населення: Закон України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 89. – Ст. 3589.
14. Про Державну надзвичайну протиепізоотичну комісію при Кабінеті Міністрів України та типових положень про місцеві державні надзвичайні протиепізоотичні комісії: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007 року № 1350 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 89. – Ст. 3274.

УДК 340.94

УЧАСТЬ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Селіванов М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
партнер юридичної фірми «Arbitis»

Анотація: статтю присвячено вирішенню проблеми участі прокурора в господарському процесі. Визначено особливості підстави та особливості участі прокурора в господарському процесі.

Ключові слова: прокурор; господарський процес; підстави участі прокурора в господарському процесі.

Анотация: статья посвящена решению проблемы участия прокурора в хозяйственном процессе. Определены особенности основания и особенности участия прокурора в хозяйственном процессе.

Ключевые слова: прокурор; хозяйственный процесс; основания участия прокурора в хозяйственном процессе.

Annotation: the article is devoted to the decision of the problem of participation of the prosecutor in the economic process, the features of the grounds and features of the participation of the prosecutor in the economic process are determined.

Key words: prosecutor; process; Grounds for the participation of the prosecutor in the economic process.

Зміни Конституції України, які внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» № 1401-VIII від 02.06.2016 року [1], змінили роль прокуратури у господарському процесі. Відповідно до ст. 131-1 Конституції України [2], в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Наведеною Конституційною нормою, завдання прокуратури щодо представництва держави в суді визначені як виключні випадки, які мають визначатися законом.

До внесення змін до Конституції України, у 2015 році набули чинності законодавчі акти щодо участі прокурора у господарському процесі. Так, 15 липня 2015 року набув чинності Закон України «Про прокуратуру» № 1697-VII від 14.10.2014 року [3], яким внесені зміни до Господарського процесуального кодексу України [4].

Згідно з ч. 2 ст. 2 ГПК України прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, в позовній заяві самостійно визначає, в чому полягає порушення інтересів держави, та обґрунтовує необхідність їх захисту, а також вказує орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах. У разі відсутності такого органу або відсутності у нього повноважень щодо звернення до господарського суду прокурор зазначає про це в позовній заяві.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 ГПК України прокурор є самостійним учасником судового процесу.

Прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді виключно після підтвердження

судом підстав для представництва – ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру».

Отже, зі змісту ч. 2 ст. 2 ГПК України вбачається, що прокурор, який звертається до господарського суду в інтересах держави, повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення ПРЕДСТАВНИЦТВА інтересів держави в суді.

Згідно з ч. 1 ст. 29 ГПК України прокурор бере участь у розгляді справ за його позовами, а також може вступити за своєю ініціативою у справу, порушену за позовом інших осіб, на будь-якій стадії її розгляду для представництва інтересів громадянина або держави. З метою вступу у справу прокурор може подати апеляційну, касаційну скаргу, заяву про перегляд рішення Верховним Судом України про перегляд рішення за нововиявленими обставинами або повідомити суд і взяти участь у розгляді справи, порушеної за позовом інших осіб. При цьому прокурор для представництва інтересів громадянина або держави в господарському суді (незалежно від форми, в якій здійснюється представництво) повинен обґрунтувати наявність підстав для здійснення такого представництва, передбачених частинами другою або третьою статті 25 Закону України «Про прокуратуру».

Відповідно до ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави, якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу.

Таким чином, прокурор здійснює представництво інтересів держави у суді у разі їх порушення або загрози порушення виключно у випадках, якщо доведе наявність таких обставин:

1) орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інших суб'єкт владних повноважень не здійснює захист цих інтересів;

2) здійснює такий захист неналежним чином;

3) такий орган взагалі відсутній.

Аналіз судової практики дозволяє зробити висновок, що після 15 липня 2015 року прокуратура у переважній більшості випадків обґрунтовувала своє право на пред'явлення позову відсутністю у інших державних органів коштів для сплати судового збору для подачі позовної заяви. Як правило, прокурором не надавалося жодних доказів та інших обґрунтувань щодо неможливості державних органів представляти самостійно свої інтереси в суді.

Безумовно, що виключно відсутність у державного органу коштів на сплату судового збору не є обставиною, яка не підтверджує наявність підстав для здійснення прокурором представництва, зазначеному в ст. 23 Закону. Однак господарські суди приймали до розгляду позовні заяви подані прокурорами.

З зазначеного можна зробити попередній висновок, що судова система, незважаючи на зміни законодавства, ще не змінила підходи до порушення судових справ за позовами прокурора.

Другою новелою законодавства стало покладання на прокурора обов'язку завчасного повідомлення зацікавленої особи про подачу позову. Відповідно до ч. 4 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор зобов'язаний попередньо, до звернення до суду, повідомити про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень.

Тобто, обов'язковою умовою подання прокурором позову є попереднє, до звернення до суду, повідомлення про це громадянина та його законного представника або відповідного суб'єкта владних повноважень.

Протягом першого місяця після змін законодавства, прокуратура вказані вимоги закону майже не виконувала, вважаючи, що направлення позову стороні є визначеним законом повідомленням про намір подати позов.

В даному випадку суди не погодились з думкою прокуратури та в ухвалах про повернення позовних заяв вказували, що позовна заява та повідомлення про намір пред'явити позов є різними процесуальними документами та мають вчинятися окремо.

Після доволі нетривалого періоду, повідомлення про намір пред'явити позов стало нормою при подачі прокурорами позовних заяв.

Ще однією зміною законодавства щодо участі прокурора у господарському процесі стало виключення прокуратури з кола осіб, які мають пільги щодо сплати судового збору (1 вересня 2015 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» № 484-VIII від 22.05.2015 року) [5].

Відсутність бажання сплачувати судовий збір різко скоротило кількість позовних заяв, які подавалися прокурорами, а подані прокурорами позови майже завжди супроводжувалися заявами про відстрочення, розстрочення або звільнення від сплати судового збору.

Прокурори обґрунтовували відстрочку, розстрочку або звільнення від сплати судового збору тим, що Законом України «Про державний бюджет на 2015 рік» видатки на сплату прокуратури судового збору не передбачені і відповідне фінансування органами прокуратури не здійснювалось, будь-які інші кошти не можуть бути витрачені для сплати судового збору.

Судова практика розгляду таких заяв і на сьогодні залишається неоднозначною: суди як задовольняють клопотання прокуратури, і відмовляють у їх задоволенні.

На нашу думку, при вирішенні питань про відстрочення, розстрочення або звільнення від сплати судового збору слід виходити з наступного.

Прикінцевими положеннями Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору» від 22.05.2015 року № 484-VIII передбачено, що Кабінет Міністрів України має забезпечити відповідне фінансування державних органів, які позбавляються пільг щодо сплати судового збору.

Відповідно до ст. 90 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 року № 1697-VII фінансування прокуратури здійснюється згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими Генеральним

прокурором України, у межах річної суми видатків, передбачених Державним бюджетом України на поточний бюджетний період.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про судовий збір» [6], суд, враховуючи майновий стан сторони, може своєю ухвалою відстрочити, розстрочити сплату судового збору, зменшити його розмір або звільнити від його сплати.

У п. 3.1 постанови Пленум Вишого господарського суду України № 7 від 21.02.2013 року «Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України» [7] роз'яснив, що єдиною підставою для вчинення господарським судом дій, зазначених у ст. 8 Закону, є врахування ним майнового стану сторін. Особа, яка заявляє відповідне клопотання, повинна навести доводи і подати докази на підтвердження того, що її майновий стан перешкоджає (перешкоджає) сплаті нею судового збору у встановленому порядку і розмірі.

При цьому, оскільки ст. 129 Конституції України як одну із засад судочинства визначено рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, отже, в тому числі й органів державної влади, то самі лише обставини, пов'язані з фінансуванням установи чи організації з Державного бюджету України та відсутністю у ньому коштів, призначених для сплати судового збору, не можуть вважатися підставою для звільнення від такої сплати.

За практикою Європейського суду з прав людини принцип рівності сторін у процесі є лише одним з елементів більш широкого поняття справедливого судового розгляду, яке також включає фундаментальний принцип змагальності процесу (див. *Ruiz-Mateos v. Spain*, рішення від 23 червня 1993 р., серія А, № 262, с. 25, § 63). Більш того, принцип рівності сторін у процесі – у розумінні «справедливого балансу» між сторонами – вимагає, щоб кожній стороні надавалася розумна можливість представити справу в таких умовах, які не ставлять цю сторону у суттєво невигідне становище відносно другої сторони (див. *Dombo Beheer B. V. v. the Netherlands*, рішення від 27 жовтня 1993 р., серія А, № 274, с. 19, § 33 та *Ankerl v. Switzerland*, рішення від 23 жовтня 1996 р., Reports 1996-V, стор. 1567-68, § 38).

Привілейована позиція обвинувача (прокурора) при розподілі судових витрат може викликати запитання у контексті дотримання права на справедливий судовий розгляд. Не дивлячись на те, що подібний привілей може бути виправданий міркуваннями охорони правопорядку, його «використання не допустимо, якщо це призводить до нерівноправного становища сторони в цивільному судочинстві стосовно прокурора» (див. *Stankiewicz v. Poland*, рішення від 06 квітня 2006 р., № 46917/99).

Відповідно до п. 16 Рекомендації Rec (2012) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам учасникам про роль публічних обвинувачень поза системою кримінальної юстиції (ухвалена Комітетом Міністрів 19.09.2012 року на 1151 засіданні заступників Міністрів) [8] права публічного обвинувачення на оскарження судового рішення або його перегляд іншим вищестоящим судом не повинно жодним чином різнитися від доступних для інших сторін провадження.

Відтак, за обставин, коли законодавець виключив органи прокуратури з платників, що звільнюються від сплати судового збору, звільнення судом прокурорів від сплати судового збору, відстрочення до вирішення справи, при зверненні до суду може розцінюватися як надання їм певних процесуальних переваг перед іншими учасниками судового процесу – юридичними та фізичними особами, які зобов'язані сплачувати відповідний збір. Особливо це стосується позовів, що виникають із господарських правовідносин, які засновані на юридичній рівності їх учасників, і в яких прокурори виконують лише представницькі функції.

На сьогодні судова практика здебільше погоджується з наведеною аргументацією та суди відмовляють прокуратурі у відстроченні, розстроченні чи звільненні у сплаті судового збору.

Підсумовуючи зміни законодавства щодо участі прокурора у господарському процесі на сьогодні можна зробити висновок: унормування підстав участі прокурора у господарському процесі не зменшило кількість позовів, які подавалися прокурорами, як обґрунтованих, так і необґрунтованих. Лише економічний важель впливу (обов'язок оплачувати судовий збір) став реальним і дієвим інструментом, який спонукає прокуратуру більш виважено підходити до звернення в суд з позовною заяву та потенційно зменшує кількість безпідставного звернення прокурора до суду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України № 1401-VIII від 02.06.2016 року.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про прокуратуру: Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 року.
4. Господарський процесуальний кодекс України.
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сплати судового збору: Закон України № 484-VIII від 22.05.2015 року.
6. Про судовий збір: Закон України.
7. Про деякі питання практики застосування розділу VI Господарського процесуального кодексу України: Постанова Пленум Вишого господарського суду України № 7 від 21.02.2013 року.
8. Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції: Рекомендація Rec (2012)11 Комітету міністрів державам-учасницям [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pravo.org.ua/fi les/ rec_cho_do_publ.PDF